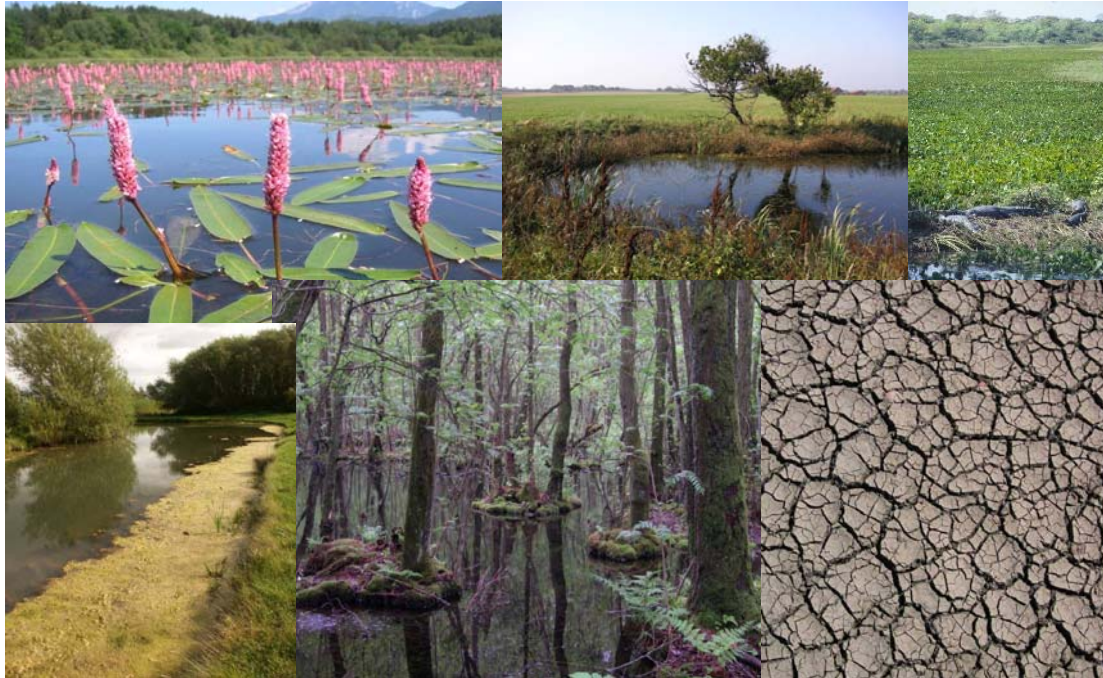

Vad är en våtmark?

av John Strand, HS Halland

Exempel på biotoper som kan inkluderas i våtmarksbegreppet. Övre raden från vänster: en alpsjö i Österrike med blommande vattenpilört, en mägergrav i Halland, ett tropisk träskområde (Pantanal), i Brasilien. Undre raden från vänster: en kräftodling, ett alsumpkärr, en tillfälligt uttorkad sjöbotten.

Det är notoriskt svårt att definiera vad en våtmark är, där definitionen ska täcka alla syften. Våtmarker är ekotoner eller ”kanthabitat”, och kan betraktas som övergångszoner mellan land och vatten. Miljöerna är vare sig helt terrestra eller helt akvatiska. Eftersom land och vattenhabitat kan mötas och övergå i varandra på en mängd olika sätt, både i tiden och i rummet, är det mycket svårt att konstruera en definition som är heltäckande och samtidigt hanterbar.

Här följer en genomgång och utvärdering av de definitioner som oftast används. Heltäckande definitioner blir oftast mer eller mindre oanvändbara för de flesta syften eftersom de blir extremt vida och innefattar allt för många disparata miljöer. Till exempel Ramsar Convention on Wetlands som har en definition som lyder: ”*Sumpmarker, kärr, torvmossar eller vattenområden, vare sig de är naturliga eller konstgjorda, permanenta eller tillfälliga, eller har ett vatten som är stillastående eller rinnande, sött eller bräckt eller salt. I detta innefattas sådana havsområden vilkas djup vid lågvatten inte överstiger sex meter.*” Det är uppenbart att denna definition inte är meningsfull eller användbar när det gäller anlagda våtmarker i odlingslandskapet.

Flera av definitionerna är inte i egentlig mening definitioner på grund av att orden i dem ofta saknar objektiva värde eller att man inte har insett behovet av att definiera tidsmässiga och rumsliga aspekter. Till exempel följande definition: ”*Våtmarker är områden med fuktig och våt mark samt vegetationstäckta vattenyta*” (SNV 1983). Förutom att det kan vara komplicerat att definiera vad som menas med våt och fuktig mark uppstår det svårigheter med temporära våtmarker. Hur länge ska marken vara fuktig eller våt? Dessutom framgår inte

vad som menas med vegetationstäckt. Hur stor täckningsgrad krävs för att det skall vara vegetationstäckt? Sådana definitioner går knappast att använda praktiskt.

Liknande problem finns med följande långa definition: "Våtmark är sådan mark där vatten under en stor del av året finns nära under, i eller strax över markytan. Därutöver omfattas även vegetationstäckta vattenområden. Gränserna för hur nära markytan vattnet kan finnas i en våtmark varierar. I de flesta fall kan vegetationen användas för att skilja våtmark från annan mark. Minst 50 % av vegetationen bör vara "hydrofil", d.v.s. fuktighetsälskande, för att man ska kunna kalla ett område för våtmark. Ett undantag är tidvis torrlagda bottenområden i sjöar, hav och vattendrag. De räknas till våtmarkerna trots att de kan sakna vegetation." (Löfroth 1991). Denna definition har förkortats och till viss del modifierats enligt följande i en nyutkommen våtmarksbok: "Sådan mark där vatten under en stor del av året finns nära under, i eller strax över markytan samt vegetationstäckta vattenområden och vatten med vegetationsfria ytor ner till två meters djup" (Tonderski m. fl. 2002). Givetvis leder dessa definitioner till problem med tolkningar av vad som är "nära under", "strax över" samt "stor del av året"

Ett sätt att komma runt problemet är att enbart använda sig av vegetationen för att definiera våtmarkshabitat. Följande korta definition är relativt vanlig: "Mer än hälften av vegetationen skall vara hydrofil (vattenälskande)" (Lönngren 1995). Detta kan tyckas en elegant lösning eftersom hydrofil vegetation kräver särskilda miljöer för att etableras, och framför allt kommer man runt det tidsmässiga problemet. Om området är vattenhållande under så stor del av året att hydrofil vegetation bildas så är det per definition en våtmark, även om den torkar ut under relativt långa perioder. Problemet med denna definition är dock att det lämnar oss att definiera vilka arter som är hydrofila, vilket inte är helt självklart i alla lägen. Även här är begreppsförvirringen stor och det uppstår problem med definitionen av vilka arter som ska ingå. En vanlig definition på makrofyter (hydrofila växter, eller vaskulära hydrofyter) är att de normalt växer i vatten och måste tillbringa åtminstone en del av sin livscykel i vatten (Sculthorpe 1967, Cook 1990). Här uppstår därför att cirkelresonemang där man använder sig av en definition som i sin tur till viss del definieras med hjälp av det man ursprungligen ville definiera. Detta är dock sällan ett reellt problem eftersom de vanligaste och dominerande arterna i våtmarker ganska säkert kan kategoriseras till de hydrofila. Däremot kan man fråga sig vad som menas med mer än hälften av vegetation. Är det täckningsgrad som man ska utgå ifrån eller närvar/frånvaro av arter, eller något annat?

En annan variant på att använda sig av vegetationen för att definiera våtmarkshabitat är följande: "Alla torvbildande marker samt strandzoner till yttre gränsen för bottenfast vegetation" (Blom 1987). Här har man utgått från definitionen på littoralzonen i akvatiska habitat, som är det område där bottenrotad vegetation fortfarande kan fotosyntetisera. Båda dessa "vegetationsdefinitioner" ger problem med definitionen ut mot djupare vatten. Näringsfattiga klarvattensjöar kan ha bottenrotad vegetation ut till 10 m djup utan att vi för den skull vill kategorisera dem som våtmarker.

I USA används relativt ofta markförhållanden, och då särskilt syreförhållandena i marken, för att definiera våtmarker, ofta tillsammans med vegetationskriterier, som till exempel: "Those areas that are inundated or saturated by surface or ground water (hydrology) at a frequency and duration sufficient to support, and that under normal circumstances do support, a prevalence of vegetation (hydrophytes) typically adapted for life in saturated soil conditions (hydric soils)"

U.S Fish and Wildlife Service har satt upp tre attribut där ett eller flera ska uppfyllas för att området ska kunna definieras som en våtmark: "Wetlands are lands transitional between terrestrial and aquatic systems where the water table is usually at or near the surface or the land is covered by shallow water. For purposes of this classification, wetlands must have one or more of the following three attributes: (1) at least periodically, the land

supports predominantly hydrophytes (plants specifically adapted to live in wetlands); (2) the substrate is predominantly undrained hydric (wetland) soil; and (3) the substrate is nonsoil and is saturated with water or covered by shallow water at some time during the growing season of each year” Även här är definitionerna genomsyrade av subjektiva ord som måste tolkas (och definieras) om definitionen ska bli användbar i praktiken.

Småvatten

Läget kompliceras ytterligare av att det på senare tid har dykt upp termen småvatten i flera olika skrifter, inklusive de nationella miljömålen, Natura-2000 dokument och i riktlinjer för miljöstöd till lantbrukare. Småvatten har definierats enligt följande: ”Mindre vattensamlingar, naturliga eller kulturskapade, där vattenståndet är så högt att det finns vattenspegel hela året” (Svensson och Glimskär 1994). Eftersom denna definition inte på något sätt urskiljer småvatten från någon av våtmarksdefinitionerna så är även denna definition meningslös att använda i praktiken. Givetvis kan även våtmarker ha permanent vattenspegel. Ett försök till generalisering vad gäller våtmarker kontra småvatten bör bli att alla småvatten är våtmarker, men alla våtmarker är inte småvatten.

Sammanfattning och definition av anlagda våtmarker i odlingslandskapet

Sammanfattningsvis är det uppenbart att det inte går att konstruera en heltäckande, allmän definition som är användbar för olika specifika syften. Då återstår att helt enkelt bestämma sig för en definition som man utgår ifrån i ett visst specificerat läge. För anlagda, återskapade eller restaurerade våtmarker i odlingslandskapet används följande definition:

Våtmarker är områden där hydrologin är sådan att hydrofil vegetation täcker mer än 50 % av den vegetationstäckta ytan.

Genom att hålla sig till den vegetationstäckta ytan kommer man ifrån eventuella problem med våtmarker som har relativt stora vegetationsfria områden på djupare vatten (det vill säga öppen vattenspegel), samt de våtmarkstyper som ofta benämns dammar eller småvatten, vilka alltså också ingår i våtmarksdefinitionen. Genom att inte ha några kriterier för maximalt djup eller medeldjup får man även med våtmarker som huvudsakligen är grunda men som har större eller mindre djupare partier samt de relativt djupa våtmarker där vegetationen är begränsad till en smal strandzon. Även dessa våtmarker ger oss de önskvärda ekosystemfunktionerna som denna rapport behandlar (näringretention samt biologisk mångfald) och variation i habitat är en viktig faktor vad gäller mångfalden.

Avgränsningen mot land blir också relativt enkel och beror på var akvatisk vegetation upphör att dominera och den terrestra vegetationen tar vid. Här kan det dock till viss del diskuteras till vilken grupp man skal föra vissa arter. Vid bestämning av våtmarksytor är det dock bättre att fria än fälla och ur naturvårdssynpunkt är det bättre att i tveksamma fall räkna arterna som akvatiska, eftersom området mellan den egentliga våtmarken och land (framför allt odlad mark) är viktig som skyddszon. Denna definition gör också att våtmarksytan kan förändras över tiden och bli större eller mindre (och även försvinna) om hydrologin förändras så att även vegetationssammansättningen förändras och till exempel terrestra arter vandrar in.

Det är också en fördel med en kort och lättfattlig definition som inte är beroende av mätningar av hydrologi, vattennivåer och våtmarkens morfometri. Dock krävs det ett visst mått av artkunskap.

Problemet med denna definition är att den egentligen inte särskiljer våtmarker från sjöar (enligt tidigare resonemang avseende litoralzon). Dock är det knappast ett reellt problem, åtminstone inte i detta sammanhang som enbart rör anlagda våtmarker i odlingslandskapet.

Referenser

- Blom, G. 1987. Landekosystem. I: Kompendium i miljövård, Del 1, Ekologi.
Miljövårdscentrum, Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.
- Cook, C. D. K. 1990. Aquatic plant book. SPB Academic Publishing, The Hague, The Netherlands.
- Löfroth, M. 1991. Våtmarker och deras betydelse. Naturvårdsverket, Rapport 3824.
- Lönngrén, G. 1995. Våtmark. ISBN: 91558 569-9
- Sculthorpe, D. D. 1967. The biology of aquatic vascular plants. Arnold, London.
- SNV 1983. Inventering av svenska våtmarker. TM 1680. Svenska Naturvårdsverket (SNV) Solna.
- Svensson, R. och Glimskär, A. 1994. Småvatten och våtmarker i odlingslandskapet. Jordbruksverket.
- Tonderski m. fl. 2002. Våtmarksboken. Vastra, AB C O Ekblad & Co, Västervik 2002.